

174142

HZ. MUHAMMED
VE
EVRENSEL MESAJI
SEMPOZYUMU
20-22 NİSAN 2007

Yayına Hazırlayan
Doç. Dr. Mahfuz Söylemez

Türkiye Elyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	174142
Tas. No:	297.92 HAZ.M

İslâmî İlimler Dergisi Yayınları: 2

İslâmî İlimler Dergisi Yayınları
Dizgi Kapak: İslâmî İlimler Dergisi
Baskı, kapak baskı, cilt: Özkan Matbaacılık
Birinci Basım: Aralık 2007

ISBN: 978-975-98073-3-7

İslâmî İlimler Dergisi Yayınları
Yeniyol Mahallesi 1.Gazi Sok. No:9/2 ÇORUM
Web: islamilimlerdergisi.com
Tif: 0 364 224 81 18
e-posta: islami_ilimlerdergisi@yahoo.com

Her yazının dil ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

HZ. PEYGAMBER'İN HİDÂYET MÜCİZESİNİN EVRENSEL BOYUTU

Halil İbrahim BULUT*

Giriş

Peygamberler, ortaya koydukları delillerle Allah elçisi olduklarını ispat etmeye ve böylece muhataplarını ikna etmeye çalışırlar. Onların ortaya koyduğu bu delillere sahip oldukları bazı özellikler sebebiyle kelimciler "mücade" demiglerdir. Bunlar, her ne kadar insan kudretinin fevkinde iseler de, gönderildikleri toplumun bilgi, fen ve kültürüyle bir şekilde ilişkili olmaları da gereklidir. Çünkü ilgi ve alakalarını çekebilmek için mücizenin toplumun bilgi sahibi olduğu konularda gerçekleşmesi, peygamberin kabul görmesi bakımından ilâhî hikmete daha uygundur. Kur'an'da zikredilen hidayet mucizelerinin bu nevi özelliklere sahip oldukları kabul edilmektedir.

Bu bildiri de Hz. Peygamberin hidayet mucizesinin evrenselliği ele alınacaktır. Konuya girmeden önce Hz. Peygamberin risaletinin cihansümul olduğu izah edilecek; bilahare risaleti butiin insanları içine alan bir peygamberin hidayet mucizesinin de her devir ve mekanda geçerli olan bir delil olması üzerinde durulacaktır. Hz. Peygamberin hidayet mucizesi ile önceki peygamberlerin hidayet mucizeleri arasındaki farka değinildikten sonra, Hz. Muhammed'e boylesi bir mucizenin verilmesi ile son peygamber olması arasındaki ilişkiye dikkat çekilerek onun peygamberlik delilinin evrenselliği izaha çalışılacaktır.

A. Hz. Muhammed'in Risaletinin Evrenselliği

Burada "evrensellik"¹ kavramıyla şunu kastetmekteyiz: Herhangi bir fikrin, dugiince veya dinin evrensel olabilmesi için yalnızca belli bir cemaat, grup, topluluk, ırk veya millete mahsus olmayıp herkesi davetinin kapsamına almalı ve her seviyedeki insana hitap etmelidir. Aksi talidinde boyle bir düşünce veya din, millî ve yöresel bir özelliğe sahip demek olup evrensel olmayacaktır. Bir şeyin evrensel olması, dünyadaki bütün insanlar için geçerli, onların hepsinin bu konudaki ihtiyaçlarını cevaplayacağı mahiyette olması demektir. Hz.

* Doç. Dr.. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi. hbulut@sakarya.edu.tr

1 Genel anlamı itibarıyla evrensellik terimi şu şekilde açıklanabilir: "Evrensellik" hem bilgi hem de uygulama alanlarında genel geçer ilkelerin var olduğunu one süren ve bu ilkelerin her yerde mutlak geçerliliğini savunan anlayış biçimidir. Bu anlayış, gerçekliğin bir bütün olduğunu ve onun bilgisinin de bir bütün olarak var olması gerektiğini öne sürer. Mesela. etik alanda evrensellik, bütün insanların kesin olarak benimsediği ya da bentmsemek zorunda olduğu ilkeleri şart kogar. Buna göre ahlak ilkeleri, her yerde ve her zaman bitiin insanlar için geçerli bir kural olmalıdır. Bu yaklaşım tarihe uygulandığında, bütün toplumlar için sabit evrensel bir yasa: epistemolojiye uygulandığında evrensel bir bilgi, yani her yerde herkes için nesnel/doğru anlamda bir bilgi; ve siyasala uygulandığında aynı şekilde evrensel bir siyasal modelin varlığını öngörür. (Evrenselliğin genel bir tanımı için bk.Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s.348)

Muhammed'in hidayet mucizesinin evrensel olmasından maksat, peygamberliğinin delili olarak ortaya koyduğu ilâhî mesajın yani Kur'an'ın, sadece Araplar için değil bütün insanlığa hitap etmesi, onların ihtiyaçlarına cevap verecek mahiyette bulunması ve kıyamete kadar geçerli olmasıdır.

İslâm âlimleri Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ve mesajının evrensel olduğunu kabul etmişler ve bu konuda hem müstakil eserler kaleme almışlar hem de kelâm eserleri içinde bu mevzua yer vermişlerdir². Burada Hz. Peygamberin risâletinin evrensel olduğunu gösteren bazı nakli, akli ve tarihi deliller zikredilebilir.

1. Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamberin risâletinin evrensel olduğunu açıklamaktadır. "De ki: "Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. O'ndan başka tanrı yoktur..."³ İslâm âlimlerinin ortak kanaatine göre bu âyet Hz. Muhammed'in nübüvvetinin evrenselliğini ifade etmektedir.⁴ "Ey Resülüm, biz seni bütün insanlığa rahmetimizin müjdecisi, azabımızın uyarıcısı olarak gönderdik. Lakin insanların çoğu bunu bilmezler."⁵

Bu âyetlerin dışında birçok âyet vardır ki orada kullanılan nâs,⁶ insan,⁷ âlemin⁸ gibi kelimeler umum bildirmekte, dolayısıyla Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrenselliğini göstermektedir. Bunlara ilaveten, Kur'an'ın umuma hitabı hiçbir zaman "Ey Araplar!" şeklinde değil, "Ey inananlar", "Ey insanlar", "Ey Ademoğlu" ve benzeri şekillerde olmuştur. Hz. Peygamberin nübüvveti ve tebliğiyle alakalı olarak kullanılan bu kelimeler, onun peygamberliğinin zaman, mekan ve belirli bir kavimle sınırlı olmadığını, aksine bütün insanlığı içine aldığını göstermektedir.

2. Hz. Peygamberin bizzat kendisi çeşitli vesilelerle bütün insanlığa gönderildiğini açıklamıştır: "Önceki peygamberlerden hiçbirisine verilmeyen beş şey bana verildi: ... Benden önceki peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderildikleri halde, ben bütün insanlığa gönderildim..."⁹

2 Bk. Bağdâdi, *Usûlu'd-dîn*, s.164; Teftazânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, V, 45.

3 el-Arâf 7/158.

4 Bazı tefsirler için bk. Râzî, *Meftâhu'l-gayb*, V, 383; Elmahlî, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV, 2303; Bilmen, II, 1103; Sâbüni, *Saffetü't-tefâsîr*, I, 476. Muhammed Esed, bu ayetin açıklamasında şunları söylemektedir: Önceki peygamberlerin her biri sadece ve sadece kendi toplumlarına gönderilmiştir. Bu itibarla Eski Ahid, sadece İsrail oğullarına hitap etmektedir. Hatta mesajı daha geniş bir çerçeve ortaya koyan Hz. İsa bile, eldeki İncillere bakılacak olursa, kendisinin sadece "İsrail evinin yitik koyunlarına gönderildiğinden" söz etmektedir. (Matta 15/24) Buna karşılık Kur'an'ın mesajı cihanşümuldür. (Esed, *Kur'an Mesajı*, s.305, dipnot 125)

5 Sebe' 34/28. Ayrıca benzer bir ayet için bk. el-Enbiyâ 21/107.

6 bk. el-Bakara 2/21; en-Nisâ 4/79; el-Araf 7/158; Yûnus 10/1; Lokman 31/33; Fâtr 35/5, 105, 170.

7 bk. el-Kiyâme 75/3-10; Abese 80/17; el-Fecr 89/15; el-Âdiyât 100/6-8; el-Asr 103/1-3.

8 bk. el-Enbiya 21/107; el-Furkân 25/1; es-Secde 32/2; Sâd 38/87; el-Câsiye 45/36.

9 Buhârî, "Teyemmüm", 1; "Salat", 56; Müslim, "Mesacîd", 3; Neseî, "Gusûl", 26. Hz. Peygamberin risâletinin evrenselliğini ifade eden başka hadis rivayetleri de vardır. Örnek olarak bk. Müslim, "Eman", 240; Dârimî, "Mukaddime", 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/471, 4/276; Beyhâkî, *Şu'abu'l-îmân*, I, 200.

3. Hz. Peygamberin uygulamalarından çıkarılan deliller de bu hususu desteklemektedir. Bunların en önemlisi Hz. Peygamberin çevre bölgelerdeki yöneticilere, Bizans ve İran devlet başkanlarına elçiler göndermesi, onları İslâm'a davet etmesidir.¹⁰

4. Ehl-i Kitabın Kur'an'a uymakla zorunlu olduklarını ve ancak bu yolla kurtuluşa erebileceklerini bildiren âyetler, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin Araplarla sınırlı kalmadığının delilidir.

5. Yahudi, Hıristiyan ve Arap olmayan diğer kavimlerin, henüz Hz. Peygamber hayatta iken İslâm'a girmeleri, onun peygamberliğinin cihanşümül oluşuna işarettir. Nitekim Mekke ve Medine dönemlerinde İslâm'a giren birçok Yahudi ve Hıristiyanın varlığını bilmekteyiz.¹¹ Özellikle İslâmi kaynaklarda Habeşistan kralı Necâşi'nin müslüman olması bu konuda verilen örneklerin başında gelmektedir.¹²

6. Ashabın peygamberlik iddiasında bulunan mütenebbilerle savaşması Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu teyit eden tarihî bir delildir. Eğer yeni bir peygamberin zuhuru Kur'an ve Sünnet'e aykırı olmasaydı, ashap bu iddiayla ortaya çıkanlarla savaşmazdı. Şu halde Müslümanların inancına göre Hz. Muhammed'in son peygamber, İslâm'ın da son ilâhî din olması, başka bir peygamber ve dinin gönderilmeyeceği anlamına gelmektedir. Bu itibarla İslâm dini kıyamete kadar bâkî ve bütün insanlar için geçerlidir.

7. Evrensel olmanın en önemli şartlarından biri, her zaman ve zeminde geçerli ve yeterli olmaktır. "*Bugün sizin için dininizi kemâle erdirdim, size olan nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'a razı oldum*"¹³ mealindeki âyet bu yeterliliğin delilidir. Zira bu âyet, Hz. Muhammed'den sonra yeni bir peygamberin ve vahyin gelmesine hem ilâhî irâde açısından hem de beşerî ihtiyaçlar bakımından lüzum kalmadığını açıkça göstermektedir. Zira Allah'ın insanlara peygamber göndermesi onlara kendi varlığını ve birliğini tanıtma, buyruklarını iletme, dinî ve dünyevî konularda ihtiyaç duyacakları bilgileri anlatma, kendilerine dünya ve ahirette mutlu olmalarını sağlayacak doğru yolu gösterme amacına yöneliktir. Bütün bunlar en mükemmel anlamda Hz. Peygamberin getirdiği vahiylerde mevcuttur. Bu vahiy ilk gün gibi, hiçbir tahriفة uğramadan muhafaza edilmiştir. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in nübüvveti evrensel olup bütün insanlığa şamildir.¹⁴

8. Hz. Muhammed'in vefatından günümüze kadar kayda değer hiçbir peygamberin zuhur etmemesi onun son peygamber oluşunu ve aynı zamanda

10 İbn Teymiyye, *el-Cevabu's-sahih*, I, 291-299; 315; Ebû Şehbe, *es-Siretü'n-nebeviyye*, II, 358-364; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 308-365.

11 İbn Teymiyye, I, 266-290.

12 İbn İshak, *es-Siretü'n-nebeviyye*, s. 201; İbn Teymiyye, I, 247-265; Ebû Şehbe, I, 380.

13 el-Mâide 5/3.

14 Abduh, *Risâletü't-Tevhîd* ss.167-171.

mesajının evrensel olduğunu tasdik eden sosyolojik delilerden biridir. Zaman zaman peygamberlik iddiasında bulunanların ortaya çıkması bu gerçeği değiştirmez. Zira gerek İslâm dünyasında gerekse gayrimüslimler arasında peygamberlik iddia edenlerin hiçbiri iddialarını kanıtlayamamış ve ciddiye alınmamıştır. Nitekim tarih boyunca bunlar sadece birer yalancı ve maceracı olarak değerlendirilmiş ve sahte peygamber diye nitelendirilmiştir.¹⁵

9. Hz. Muhammed'in hayatının her yönüyle tesbit edilmiş olması onun bütün insanlarca örnek alınmasına imkan sağlamaktadır. Şüphesiz bir dinin evrensel olmasının en temel şartlarından biri, o dini temsil eden peygamberin hayatının ayrıntılı ve sağlam bir şekilde kayda geçmiş ve herkes tarafından biliniyor olmasıdır. Ne zaman, nerede, hangi şartlar altında yaşadığı bilinmeyen insanların temsil ettiği düşüncenin evrensel olması mümkün değildir.

10. Hz. Muhammed'in son peygamber oluşu onun risaletinin ve getirdiği ahkâmın evrensel olduğuna delildir. İslâmiyetin doğuşundan zamanımıza kadar geçen süre içinde Kur'an ve Sünnet'e bağlı olan bütün âlimler, Hz. Muhammed'in gelişyle nübüvvetin sona erdiğine inanmanın İslâm akaidinin temel bir ilkesi olduğunu kabul etmişler ve bunun zarûrât-ı diniye arasında yer aldığı hususunda görüş birliğine varmışlardır. Buna göre peygamberliğin Hz. Muhammed ile birlikte sona erdiğine (hatm-i nübüvvet) inanmamak veya bu konuda sürekli bir şüphe içinde bulunmak dinden çıkmayı gerektirir.

Sonuç olarak Hz. Muhammed, hem Kur'an-ı Kerim'de hem de bizzat kendisinden nakledilen hadisi şeriflerde bütün insanlara gönderilmiş son elçi olduğunu açıkça ortaya koymuş, İslâm alimleri de onun peygamberliğinin cihanşümül olduğunu gösteren aklı, nakli, sosyolojik ve tarihi pek çok delil zikretmişlerdir. Buradan hareketle peygamberliği cihanşümül olan bir kimsenin, peygamberliğini ispat eden hidayet mucizesinin de evrensel olması gerektiği sonucuna ulaşabiliriz. Çünkü, risaleti evrensel olan bir peygamberin nübüvvet delilinin -önceki enbiyada olduğu gibi- zaman ve mekanla sınırlı görsel bir delil olmaması gerekir. Şimdi, Hz. Peygamberin hidayet mucizesinin evrenselliği meselesine geçebiliriz.

B. Hz. Muhammed'in Hidayet Mucizesinin Evrenselliği

Hidayet mucizesinin mahiyet ve delaletini daha iyi anlayabilmek için genel anlamda mucize ve kısımlarını bilmek lazım gelir: Mûcize, nübüvvet iddiasında bulunan zâtın, sözlerinin doğruluğuna delil olmak üzere, peygamberliğini ilan ettiği sırada, beşer kudretinin üstünde ve tabiat kanunlarına aykırı olarak meydana koyduğu aklı, hissî veya haberî delillere denilmektedir.¹⁶ Akaid

15 Yurdagür, "Hatm-i nübüvvet", *DİA*, XVI, 477-478.

16 Matürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, (nşr.Fethullah Huleyf), İstanbul 1979, s.189; Bâkullânî, *el-Beyân 'an'l-fark beyne'l-mu'cizât ve'l-keramât*, Beyrut 1958, s.8-11; Nesefî, *Ebü'l-Muin, Tebsiratü'l-edille*, (nşr.Claude Salame), I, 469, 473.

ve Kelâm kitaplarında mucizelerde bulunması gerekli olan bazı özellikler sıralanmıştır. Buna göre bir hadisenin mucize olarak kabul edilebilmesi için; ilâhî bir fiil olması, olağanüstü bir tarzda zuhur etmesi, peygamberlik iddiası ve tehdidiyle birlikte meydana gelmesi, peygamberin iddiasına uygun ve iddiadan hemen sonra zuhur etmesi gibi şartlar zikredilmiştir.¹⁷ İslâm âlimleri, inkarcıları ikna etmek üzere peygamberler tarafından ortaya konulan mucizeleri konusu ve gayesi başta olmak üzere bazı açılardan tasniflere tabi tutmuşlardır. Hiç şüphesiz mucizelerin gayesi açısından tasnif edilmiş olması, peygamberlere ait hârikulâde olayların hangi maksat ile ortaya konulduğunu daha iyi anlamamıza fayda sağlamaktadır. Gayesi açısından mucizeleri yardım, helâk ve hidâyet mucizeleri şeklinde ele almak mümkündür.

a) Yardım Mucizeleri: Bunlar, inananların maddî veya mânevî bir takım ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olarak zuhur eden ilâhî yardımlardır. Müslümanların huzurunda her hangi bir iddia olmaksızın vuku bulan bu yardımlar, olağanüstü bir özelliğe sahip olmakla birlikte klasik anlamda mucizenin temel niteliklerini taşımazlar. Bu tür hârikaları her peygamberin hâyâtında görmek mümkündür. Hz. Mûsâ'nın kayadan su çıkarması¹⁸, gökten kudret helvası ve bulduncu getirmesi, sıcağın bunalıklarında gölgelenmeleri için bulut getirmesi¹⁹, havâriilerin isteği üzerine Hz. İsa'nın gökten yiyecek dolu bir sofrayı indirmesi²⁰, Bedir savaşında meleklerin müslümanlara yardım etmesi²¹, beklenmedik bir şekilde yağmurun yağması²², suların çoğalması ve yemeğin bereketlenmesi²³ şeklindeki ilâhî yardımlar bu türdendir. Kur'an'da bu tür mucizelere ilâhî destek anlamında "nûret" adı verilir²⁴. Nûret mucizeleri, peygamberlerin diğer mucizelerinden farklı olarak fevkalâde ameli sonuçlar meydana getirirler. Örneğin âsânın ejderhaya dönüşmesinde İsrailoğulları için ameli bir fayda yoktu. Fakat Hz. Mûsâ, âsâyı kayadan pınarlar fişkırttığı zaman İsrailoğulları bundan su içmiş ve hâyâtlarını devam ettirmişlerdi.²⁵

b) Helâk Mucizeleri

Peygamberler, öncelikle akli delillere dayanarak kendi toplumlarını imana davet etmiş ve bu süreç içerisinde hidayet/irşâd mucizelerini de göstermişlerdir. Buna rağmen peygamberlere ısrarla inanmayan, onları inkar edip

17 Bâkullâni, el-Beyân. s.45; Kâdi Abdülcebâr, el-Muğni, Kahire 1962-65, XV, 199 vd.; a.mlf., Şerhu'l-usûl'l-hamse. (nşr. Abdülkerim Osman) Kahire 1988, s.569; Cüveynî, el-İrşâd, Kahire 1950, s.308 vd.; Şehristânî, Nihâyetü'l-İkdâm, Oxford 1934, ss.417-418; Cürçânî, Seyyid Şerif, Şerhu'l-Mevâkif, (nşr. Abdürrahman Umeyre), I-III, Beyrut 1997, III, 342 vd.; Bulut, H.İbrahim, Kur'an Işığında Mucize ve Peygamber, İstanbul 2002, s.43-55.

18 el-Bakara 2/60.

19 el-A'râf 7/160.

20 el-Mâide 5/112-115.

21 Âl-i İmrân 3/123-128.

22 el-Enfâl 8/9-11.

23 Buhârî, "Menâkıb" 25.

24 el-Bakara 2/214; Âl-i İmrân 3/123; el-Enfâl 8/10; et-Tevbe 9/25; er-Rûm 30/47.

25 Şiblî, Asr-ı Saadet, İstanbul 1977, II, 360.

aşağılayan ve eziyet edip öldürmeye teşebbüs edenler kendilerini yok edecek helâk mucizeleri talep etmişlerdir.²⁶ İman etmeye meyilli olan bütün insanlar inandıktan sonra, geriye küfürde ısrar edip bu tutumlarını hiçbir şekilde değiştirmeyeceğini açıklayan inkarcılar kalmış ve peygamberler son seçenek olarak onların helâk edilmesini temenni etmişlerdir.²⁷ Örneğin Hz. Nûh, bütün gayretlerine rağmen kafirlerin ıslah olmayacağına kanaat getirdiğinde "*Ey Rabbim! Yeryüzünde bacası tüten tek bir kafir bırakma...*"²⁸ diye dua etmiştir. Hz. Mûsâ da Firavun ve taraftarlarından ümidini kestiğinde "...*Ey Rabbim! Onların servetlerini yok et ve kalplerini körelt ki acı azabı görmeden iman etmesinler*"²⁹ diye Allah'a yakarmış ve inkarcıların yok edilmesini dilemiştir.

Helâk mucizeleri, çoğu defa fırtına, yıldırım, korkunç bir çığlık, tûfan, zelzele ve benzeri tabii afetler cinsinden gerçekleştiği gibi³⁰, düşmanlar tarafından katledilmek şeklinde de tezahür etmiştir. Nûh kavminin tûfanla³¹, Semüd³², Âd³³ ve Medyen³⁴ halkının korkunç bir gürültüyle, Lût kavminin zelzeleyle³⁵, Firavun ve ordusunun denizde boğulmak suretiyle yok edilmesi³⁶ gibi hadiseler Kur'an'da zikredilen bazı helâk mucizeleridir. Son peygamber Hz. Muhammed'in helâk mucizesi -önceki peygamberlerde görüldüğü gibi toplumsal bir cezalandırma değil- Kureys'in ileri gelen azılı kafirlerinin Bedir savaşında katledilmesi şeklinde olduğu kabul edilir.

c) Hidâyet/İrşâd Mucizeleri

Bunlar, kelâm literatüründe tarihî süreç içerisinde terimleşen mucize kavramının bütün özelliklerini taşırlar. Bunlara *irşâd* mucizeleri de denir. Genellikle peygamberlerin tebliğe başladıkları ve daha ziyade akli deliller kullandıkları ilk dönemin hemen ardından inkarcıları iknâ etmeye yönelik ortaya konulan hârikulâde olaylardır. Tehaddî şartı başta olmak üzere, inkarcıların huzurunda ve onları acze düşürecek şekilde zuhur eden bu mucizeler, peygamberlerin nübüvvetini ispat eden en önemli delillerdir. Peygamberler, hidâyet mucizelerini göstermeden muhataplarını dinen sorumlu tutamazlar. Hidâyet mucizelerinin hedefi, peygamberlik iddiasında bulunan nebinin doğruluğunu ispat etmek ve insanları iknâ etmek suretiyle inanmaya teşvik etmektir. Bu tür mucizeler, insanların yakîn ve kanaatleri üzerinde etkili olur; doğruları kabule meyilli, önyargıdan uzak, akıllı, mantıklı ve sağduyu sahibi

26 Kafirlerin azap istemeleriyle ilgili bazı âyetler: el-En'âm 6/57-58; el-A'râf 7/70, 77; Hüd 11/8, 32; el-Ankebût 29/29; Yâsîn 36/48.

27 Tabbâra. Aff Abdülfettâh, Ma'a'l-enbiyâ f'l-Kur'an-ı Kerim. Dersaadet, İstanbul, ts., s.252.

28 Nûh 71/26.

29 Yûnus 10/88.

30 el-Ankebût 29/40.

31 bk. el-A'râf 7/59-64; Yûnus 10/71-73; Hüd 11/42-43; el-İsrâ 17/17.

32 el-A'râf 7/78; Hüd 11/65-67; el-Hicr 15/83.

33 el-A'râf 7/72; Hüd 11/59-60.

34 bk el-A'râf 7/85-93; Hüd 11/94-95; el-Hicr 15/78-79.

35 bk. el-A'râf 7/80-84; Hüd 11/81-83; el-Hicr 15/61-66, 72-73.

36 bk: el-Bakara 2/50; el-A'râf 7/136-137; el-Enfâl 8/54; Yûnus 10/90; el-İsrâ 17/103-104.

kimselere tesir ederler. Bunlara inanmayanların hemen helâk edilmeleri soz lconusu olmayıp inkarcılara düşünme ve ibret almaları için mühlet verilir. Kur'an'da bildirildiği kadanyla hidiiyet mfcizeleri; Hz. Sâlih'in devesi³⁷, Hz. Mûsâ'nın âsâ ve parıltılı eli³⁸, Hz. İsâ'nın şifa mûcizeleri³⁹ ve Hz. Muhammed'in Kur'an mûcizesidir⁴⁰.

C. Hidayet Mucizelerinin Özellikleri

Kelamcıların genel kanaatine gore, peygamberlerin hidiiyet mûcizeleri ile gonderildikleri toplumun ilgi alanı arasmda yakın bir ilişki vardır.⁴¹ Burada toplumun ilgi alanından maksat; onların fikri ve entelektuel seviyeleri, sosyal ve kültürel yapıları, fen ve sanattaki gelişmişlik diizeyleri, yaygın iidetleri gibi hususlardır. Şüphesiz hidiiyet mûcizelerinin toplumun ilgi alanıyla irtibatlı olması, peygamberlerin soz lronusu iddialarında doğru soyledildilerinin daha çabuk ve kolay anlaşılmasını sağlar. Mûcizelerin bu özelliğinden dolayı insanlar, kendilerine meydan okuyan peygamberleri dikkate almış, onlarla ilgilenmiş ve iddiaları hakkında fikir yürütmüşlerdir.⁴² Şâyet peygamberler, gönderildikleri toplumda bilinmeyen bir takım hârikalarla desteklenmiş olsalardı, bu takdirde mûcizeler yeterince ilgi gormeyecek ve toplumun gündemini belirleyemeyecekti. Ayrıca birtakım haklı itirazlara da sebebiyet verebilirdi. Örneğin inkarcılar peygambere itiraz edip "Senin hârika diye ortaya koyduğun şey, bizce bilinmemektedir. Belki de bizim bilmediğimiz bir yol biliyorsun da, aslında mûcize olmayan bir şeyle bizi lcanmyorsun..." diyebilirdi. Bundan dolayı peygamberlerin doğruluklarını ispata yönelik olarak ortaya koydukları hidâyet mûcizeleri, toplumlarında bilinen sanat, fen ve bilim türünden olması ilgi görmelerini sağlayıp onları kuvvetlendirdiği gibi ileri sürülecek şüpheleri de büyük oranda onlemigtir. Diğer taraftan, hidiiyet macizelerinin temel özelliği olan tehdidi vasfı, insanların mûcizeler karşısında aciz kaldıklarının bilmeleriyle gerçekleşir.⁴³ Hidâyet mfcizelerinin bu özelliğe sahip olması ilahî hikmetin bir sonucudur. İnsanların mûcizelerden azamî derecede faydalana-bilmeleri için peygamberlik delili olan mûcizelerin bu özelliğe müteveccihen zuhur etmeleri vakiya uygun bir durumdur.⁴⁴

37 Hüd 11/64.

38 Tâ-hâ 20/19-22.

39 Âl-i İmrân 3/49.

40 el-Bakara 2/23-24.

41 Câhız., *Hucecû'n-nübüvve*, III, 270-280; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhid*, s. 205; Nesefî, I, 482-483; Maverdî, *A'lâmü'n-nübüvve*, Beyrut 1986, s.53; İcî, Adudiddin, *el-Mevâlic fî 'ilmi'l-İclem*, III, 382; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkif*, III, 400; Hâlidî, Salah Abdülfettah, *el-Beyan lî l'câzi'l-Kur'an*, Amman 1992, ss. 49-50.

42 Hatib, Abdulkerim, *el-İcâz fî dirâsâti's-sâbilân*, Kahire 1974, s.103.

43 Rağib el-İsfahânî, *el-İ'tikâdât*, ss.131-132. İsfahânî, bu hususu mûcizenin şartlarından sayarak, onun gönderildiği toplumun özelliklerine uygun tezahür etmesini bir gereklilik olarak görür.

44 bk. Rağib el-İsfahânî, s.131-132; Cürcânî, III, 400; Tabbârâ, s.22-23; Mustafa Müslim, *Mebâhis Ji l'câzi'l-Kur'an*, s.25-26.

Müvizelerin gönderildikleri toplumların ilgi alanlarıyla irtibatlı olması hususunda, hidâyet müvizeleri ile yardım ve helak müvizelerini ayrı değerlendirmek gerekir. Çünkü helâk ve yardım türü müvizelerin toplumun sosyal ve kültürel seviyesi, ilmî gelişmişlik oranı ve entelektüel birikimine uygun olarak gerçekleşmesi zorunlu değildir. Çünkü bunların öncelikli hedefi, insanların düşünüp ibret alması ve hakikati idrak etmesi olmayıp, maddî veya manevî bir takım ihtiyaçları karşılamak ya da inkarda ısrar eden inkarcıları cezalandırmaktır. Örneğin helâk müvizeleri, irşad müvizelerine rağmen inanmayan ve inkarda da aşırı giden kafirleri cezalandırmak üzere gönderilirler, yoksa ibret almaları ve inanmalarına fırsat tanımak gibi bir gaye yoktur. Yardım müvizeleri ise, inananlara yönelik ortaya konulan, onların maddî ihtiyaçlarını gidermek veya imanlarını kuvvetlendirmek gibi hedefleri gerçekleştirmek üzere peygamberlere verilen ve tehdidi özelliği bulunmayan hârikalardır. Mesela Hz. Peygamberden zuhur eden suyun çoğalması ve yemeğin bereketlenmesi şeklindeki olağanüstü hadiseler, kafirleri ikna etmek üzere onların huzurunda değil, Medine döneminde ve inanan kimselerin huzurunda gerçekleşmiştir. Bu sebeple helâk ve yardım müvizelerinin toplumun ilgi alanıyla doğrudan irtibatlı olması zorunlu değildir.

Kur'an'da açıklanan hidayet mucizelerine örnek olarak; Hz. Salih'in devesi, Hz. Musa'nın asa ve yed-i beyzası, Hz. İsa'nın çamurdan yaptığı kuşu canlandırması, doğuştan körlerle alacalı hastaları iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi ve Hz. Peygamberin Kur'an mucizesi gösterilebilir. Mesela Hz. Musa'nın asa ve yed-i beyza mucizeleri Mısır toplumunda çok yaygın bir şekilde bilinen sihir ve büyü geleneğiyle yakından alakalıydı. Mısır toplumunda sihirbazlık ileri derecede ilgi topladığından Hz. Musa'nın söz konusu mucizeleri halkın ilgisini çekmiş ve gündemlerini oluşturmuştur. Şayet Hz. Musa, toplumun hiç bilmediği, hakkında fikir yürütemeyecekleri bir konuda yine olağanüstü olan bir delil getirmiş olsa idi, ilgi ve alaka toplayamayacak ve insanların kendisini dikkate almalarını sağlayamayacaktı. Bu itibarla hidayet mucizelerinin en belirgin vasıflarından birinin gönderildikleri toplumun psiko-sosyal ve kültürel birikimiyle alakalı olmalarıdır.

D. Hz. Muhammed'in Hidayet Mucizesinin Evrensel Oluşu

İslam alimleri Hz. Peygamberin hidayet mucizesinin Kur'an-ı Kerim olduğu hususunda hemfikirdir. Hiç şüphesiz Kur'an, insanların akıl ve idraklerine hitap eden, onları düşünmeye ve gerçekleri kavramaya sevk eden ve bu şekilde Hz. Peygamberin nübüvvetini ispat eden en güçlü delildir. Peygamberin doğruluğunu ve davasının yüceliğini gösteren kanıtların hepsi aklı mücize kapsamına dahildir. Bunlar, akıl ve basiretle idrak edilebilen kanıtlar olup hissi müvizelerde olduğu gibi muayyen bir zamana ve mekana hitap etmekle kalmazlar, her asırdaki insanların akıllarına hitap eder-

ler⁴⁵. Mesela Hz. Peygamberin güvenilir, doğru, samimi, cesur, güzel ahlak sahibi, merhametli ve kararlı olması, temiz bir aileden, asil bir nesilden gelmesi, fizyolojik açıdan insanların nefretine sebep olacak noksanlıklardan uzak olması, mesajının akla ve mantığa uygunluğu, peygamberlik öncesi dönemde nübüvvetle ilgili bir alıştırma yapmamış olması ve benzeri özellikler onun davasında doğru olduğunu gösteren akli delillerden bazılarıdır⁴⁶. Bütün bu mükemmel vasıfların peygamberlik iddiasında bulunan bir kimsede mevcut olması onun doğruluğunu kanıtlayan akli bir mucizedir.

Ayrıca İslam alimleri Kur'an'ın ortaya koyduğu sistem ve bildirdiği haberler sebebiyle bilgi mucizesi olduğunu kabul ederler⁴⁷. Bilgi mucizesi, peygamberlerin gerek kâinât hakkında gerekse fert ve toplumu ilgilendiren hemen hemen bütün konularda getirdikleri bilgilerle insanlığa dünya ve ahiret mutluluğuna ermenin yollarını -onlardan hiçbir karşılık beklemezsizin- göstermeleridir. Hikmet ve hidâyet kavramlarıyla özetlenebilecek bilgi mucizelerini kâinât ve insan açısından hareketle ele almak mümkündür. Peygamberler kâinatta devam etmekte olan intizam ve insicama dikkat çekmişler ve böylece insanları düşünmeye, akıl yürütmeye çağırılmışlar, yapacakları tefekkür sonunda, başta insanlarla diğer canlılar olmak üzere bütün varlıkların ihtiyaç duyduğu "her şeyi bilen", bunları karşılamaya gücü yeten ve varlıkları dilediği gibi şekillendiren yüce bir yaratıcı tarafından yaratıldıklarına ilişkin bilgiye ulaşmaları gerektiğini ısrarla belirtmişlerdir. Diğer taraftan peygamberlerin fert ve toplum hâyatıyla alakalı konularda getirdikleri bilgiler insanlık için vazgeçilmez bir mahiyet arz eder. Bütün bu âfâki ve enfûsî delilleri düşünüp akıl yürüten kimseler için peygamberlerin doğruluklarını anlamada başka delillere ihtiyaç yoktur.

Kur'an-ı Kerim'in sahip olduğu bu özellikler, önceki enbiyanın hidayet mucizelerinde söz konusu değildir. Bu durum, Hz. Peygamberin son elçi olması ve mesajının bütün insanlara şamil olmasıyla doğrudan alakalıdır. Kur'an'ın akli, manevi ve bilgi mucizesi olmasından başka onun evrensel bir hidayet mucizesi olduğunu yine önceki hidayet mucizeleriyle mukayeselerden rahatlıkla öğrenebiliriz.

1. Hz. Peygamberin hidayet mucizesi ile diğer peygamberlerin hidayet mucizeleri arasında önemli bir farklı olduğunda şüphe yoktur. Önceki peygamberlerin nübüvvet delilleri daha ziyade hissi mucizeler şeklinde iken, aynı durumun Hz. Peygamber'de akli-mânevî veya bilgi mucizesi şeklinde tezâhür ettiği görülmür. Denilebilir ki, Hz. Peygamberin yegane mucizesi Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an; açıklığıyla, ahlâki kapsam ve mahiyetiyle kusursuz; insanlık tarihinin her çağına, her gelişim safhasına uygun; insanların hem duygularına hem

45 Abdülkerim Hatib, s. 89-90.

46 Râgib el-İsfahânî, s.128-129.

47 Topaloğlu, Bekir vdğr., İslam'da İnanç Esasları, s. 176-180.

akıllarına hitap eden; kıyâmet gününe kadar değişmeden kalacak olan bir mucizedir. Önceki peygamberler kendi toplumlarına ve kendi çağlarına tebliğ etmekle görevlendirildikleri için onların tebligatı ister istemez kendi toplumlarının şartlarıyla sınırlıydı. Hitap ettikleri insanlar, henüz bağımsız düşünme evresine varmamış olduğundan, bu peygamberler, üstlendikleri görevin hakikatini ve amacını kavrayabilmeleri yönünde insanların dikkatlerini uyandırmak için hissi bir takım âlâmetlere ve mucizelere ihtiyaç duymuşlardır. Hz. Salih, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın hidayet mucizeleri burada örnek olarak verilebilir. Ama Kur'an, insanlığın akli olgunluğa ulaştığı, dolayısıyla bir takım hissi mucizelere ve işaretlere ihtiyaç duymadan nübüvvetin hakikatini ve amacını anlayabileceği bir çağda vahyedilmiştir. Bu itibarla İslâm'ın daimi mucizesi; belli bir dönem ve mekanla sınırlandırılmayan, her dönem ve zamanda etkili olan, muhatapların her zaman müracaat edip değerlendirebilecekleri ve bir kanaate varabilecekleri Kur'an mucizesidir.

2. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus vardır: Önceki enbiyanın hidayet mucizesi ile Hz. Muhammed'in hidayet mucizesi arasında bir mahiyet farkı bulunmaktadır. Önceki enbiya kendi doğruluklarını ispat edebilmek için kendileri ve mesajlarının dışında harikulade bir görsel olayı delil getirirlerken Hz. Muhammed bizzat mesajını ve hayatını delil olarak ortaya koymuştur. Bu husus nübüvvet tarihinde ve dolayısıyla mucize anlayışında bir dönüm noktası kabul edilmelidir. Zira önceki enbiyanın nübüvvet delilleriyle risaletin mahiyeti arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. Örneğin asanın ejderhaya dönüşmesi ile Allah elçisi olmak arasında dolaylı bir ilişki vardır. Peygamberlik iddiasıyla birlikte bu harikulade olay meydana geldiğinden söz konusu kişinin iddiasında doğru olduğunu kanıtlar. Bundan öteye bir değer ifade etmez. Halbuki Hz. Peygamberin hidayet mucizesi, hem onun doğruluğunu ispat eden hem de mesajını teşkil eden bir delildir. Böyle olması sebebiyledir ki, Hz. Peygamberin hidayet mucizesi Kur'an-ı Kerim var olduğu müddetçe geçerliliğini koruyacaktır.

3. Önceki enbiyanın hidayet mucizeleri hissi, son Peygamberin hidayet mucizesi ise akli ve manevi bir mucizedir. Onlar, insanların hislerine hitap ederek kendi doğruluklarını ispata çalışırken Hz. Peygamber, risaletinin umumi oluşu, kıyamete kadar kendisinden sonra bir peygamber gelmeyeceği esasına uygun olarak akli ve manevi bir mucizeyi delil olarak kullanmıştır. Bu mucize hem kendi dönemi insanlarına hitap ediyor hem de sonraki asırlarda yaşayacak olan insanlara bir delil teşkil ediyordu.

4. Önceki enbiyanın peygamberlik delillerini deneye bilme ve doğruluklarını test edebilme imkânımız yoktur. Bunları kutsal kitaplarda haber verildikleri için kabul etmek durumundayız. Halbuki Hz. Peygamberin mucizesi olan Kur'an ilk günde olduğu gibi bugün de elimizde bulunmaktadır. Onu araştırıp incelemek suretiyle Hz. Peygamberin ve İslâm'ın doğru olduğunu anlaşılabilir.

Bu husus, bir hidayet mucizesi olan Kur'an'ın her devirde insanlara hidayet kaynağı olmasının bir hikmeti olarak karşımızda durmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki, İslâm âlimlerinin ortak kanaatine göre, önceki peygamberlerin nübüvvetleri husûsî, Hz. Muhammed'in peygamberliği ise umûmidir⁴⁸. Bu durum, önceki peygamberlerin hidayet mucizelerinin hususî, Hz. Muhammed'in hidayet mucizesinin de umumi olması anlamına gelir. Nitekim Kur'an-ı Kerim, hadisler ve yaşanan tarih bu realiteyi teyit etmektedir.

Bibliyografya

- Abduh, Muhammed, *Risâletü't-tevhîd*, (nşr. Hüseyin Yüsun el-Ğazzâl), Beyrut 1406/1986.
- Ahmed b. Hanbe, *Müsned*, I-VI, Çağrı Yay., İstanbul 1413/1992.
- Bağdâdî, Abdülkâhîr b. Tâhîr et-Temîmî, *Usûlü'd-dîn*, (nşr. Heyet), Beyrut 1981.
- Bâkîllânî, *el-Beyân 'anî'l-fark beyne'l-mu'cizât ve'l-kerâmât ve'l-hiyel ve'l-kehâne ve's-sîhr ve'n-nârinât*, (nşr. Richard J. McCarthy), Beyrut 1958.
- Beyhakî, *Şu'abu't-îmân*, I, 200.
- Bilmen, II, 1103;
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî (el-Câmi'u's-sahîh)*, I-VIII, İstanbul 1413/1992.
- Bulut, H.İbrahim, *Kur'an Işığında Mucize ve Peygamber*, İstanbul 2002, s.43-55.
- Câhîz, Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhîz, *Hucecû'n-nübüve*, (nşr. Abdüsselam M. Hârûn), III, 221-281, (*Resâilü'l-Câhîz* içinde), Mısır 1399/1979.
- Cevzci, *Felsefe Sözlüğü*, s.348.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf, Şerhu'l-Mevâkıf, (nşr. Abdürrahmân 'Umeire), I-III, Beyrut 1997.
- Cüveynî, *el-İrşâd ilâ kavâti'l-edille fî usûli'l-îtikâd*, (nşr. Yusuf Mûsâ- Abdülmun'im Abdülhamîd) Kahire 1950.
- Dârimî, "Mukaddime", 39;
- Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed, *es-Sîretü'n-nebeviyye fî dav'i'l-Kur'ân ve's-sünne*, I-II, Dimaşk 1412/1992.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1982.
- Esed, Muhammed *Kur'ân Mesajı*, (trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), I-III, İstanbul 1999.
- Hâlidî, Salah Abdülfettah, *el-Beyân fî i'câzi'l-Kur'ân*, Amman 1992.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (trc. Şalih Tuğ), I-II, İstanbul 1414/1993.
- Hatîb, Abdülkerim, *el-İ'câz fî dirâsâti's-sâbıkîn*, Kahire 1974.
- İbn İshak, Muhammed b. İshak, *Sîretü İbn İshak*, (nşr. Muhammed Hamidullah), Konya 1401/1981.
- İbn Teymiyye, *el-Cevabu's-sahîh*, I, 291-299; 315;
- İci, Adudiddin Abdurrahman bin Ahmed, *el-Mevâkıf fî 'ilmi'l-kelem*, I-III, Beyrut 1417/1997.

48 Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, V, 45-47; Râzî, *et-Tefsîrül-kebir*, V, 383; Elmalılı, *Hak Dini*, III, 1980-1981; Muhammed Kutub, *Tevhid*, s. 351-356; Nedvî, *Konferanslar*, s.30-51; Şîbî, *Asr-ı Saadet*, III, 238-239; Esed, *Kur'an Mesajı*, s.305.

Kâdî Abdülcebbar, el-Muğnî, Kahire 1962-65.

Kâdî Abdülcebbar, Şerhu'l-usûli'l-hamse, (nşr. Abdülkerim Osman) Kahire 1988.

Matürüdi, Kitâbü't-Tevhid, (nşr. Fethullah Huleyf), İstanbul 1979, s.189.

Mâverdi, A'lâmü'n-nübüvve, Beyrut 1986.

Muhammed Kutub, *Tevhid*, s. 351-356;

Mustafa Müslim, *Mebâhis fi i'câzi'l-Kur'an*, s.25-26.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, (nşr. Muhammed Fuad Abdülbakî), I-V, Beyrut 1375/1955.

Nedvî, *Konferanslar*, s.30-51;

Nesefî, Ebü'l-Muîn, *Tebssratü'l-edille fi'l-keâm*, (nşr. Claude Salame), I-II, Dımaşk 1990-93.

Neseî, "Gusül", 26.

Rağîb el-İsfehânî, *el-İ'tikâdât*, ss.131-132.

Râzî, V, 383;

Sâbûnî, *Saffetü't-tefâsir*, I, 476.

Şehristânî, *Nihâyetü'l-ikdâm*, Oxford 1934.

Şiblî, Mevlânâ, *Asr-ı Saadet*, (trc. Ömer Rıza Doğrul), I-V, İstanbul 1977.

Tabbâra, Afif Abdülfettâh, *Ma'a'l-enbiyâ fi'l-Kur'an-ı Kerim*, Dersaadet, İstanbul, ts., s.252.

Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, (nşr. Abdurrahmân 'Umeyra), I-V, Beyrut 1409/1989.

Topaloğlu, Bekir vdğr., *İslam'da İnanç Esasları*, İstanbul 1998.

Yurdagür, Metin, "Hatm-i nübüvvet", *DİA*, XVI, 477-478.